

Hegel jako przedstawiciel idealizmu niemieckiego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

-
- Hegel G. W. F., *Wykłady z filozofii dziejów*.
 - Tatarkiewicz Władysław, *Historia filozofii*.
 - Hegel G. W. F., *Wykłady z filozofii dziejów*.

Hegel jako przedstawiciel idealizmu niemieckiego

Cornelis Cort, *Dialektyka*, 1565 rok

Źródło: domena publiczna.

Czy historia to droga ducha do wolności?

Charakterystyczny dla epoki romantyzmu zwrot w stronę metafizyki korespondował z rozwojem niemieckiego idealizmu. Twórcami tej filozofii byli Fichte, Schelling i Hegel, który stał się najwybitniejszym z jej przedstawicieli. Teoria ducha absolutnego, który rozwija się od tezy przez antytezę do syntezy, doprowadziła go do stworzenia filozofii dziejów powszechnych. Hegel uznawał dzieje za przedstawienie ducha, a jego istotą była wolność. Absolut dążący do poznania własnej wolności tworzy historię – odzwierciedla się w losach człowieka i narodów.

Twoje cele

- Omówisz pojęcie idealizmu.
- Określisz główne cechy niemieckiego idealizmu.
- Scharakteryzujesz myśl najważniejszych przedstawicieli niemieckiego idealizmu.
- Przeanalizujesz fragment *Wykładów z filozofii dziejów*.

Przeczytaj

Pojęcie idealizmu

Pojęcie **idealizmu** w sensie metafizycznym (ontologicznym) pochodzi od greckiego słowa *idea*, znaczącego: forma, wzór (od *idein* – widzieć). Wprowadził je do filozofii Platon, który jako **idee** określił niematerialne, niepoznawalne zmysłami, za to wieczne i niezmiennie wzory wszystkich rzeczy materialnych i występujących w świecie materialnym. Idee miały być według Platona poznawalne rozumem, choć według niego istnieją niezależnie od ludzkiego rozumu. Ta postać idealizmu, ze względu na autonomiczny wobec ludzkiej świadomości charakter bytowy, zyskała miano **idealizmu obiektywnego**.

Inną postacią idealizmu jest **idealizm subiektywny**, który twierdzi, że idee istnieją tylko w ludzkim umyśle. Takie przekonanie sformułował George Berkeley, który uznał, że rzeczy materialne nie istnieją w żadnej obiektywnej rzeczywistości, ponieważ jedyną postacią ich istnienia są ich postrzeżenia w umyśle świadomego podmiotu poznającego. Rzeczy są więc jedynie postrzeżeniami – ich istnienie polega na byciu postrzeganymi. Idee rzeczy to więc postrzeżenia zmysłowe rejestrowane w naszej świadomości.

Niemiecki idealizm XIX-wieczny

Johann Gottlieb Fichte (1762–1814)

Źródło: domena publiczna.

W idealizmie niemieckim, powstałym w wyniku recepcji myśli Immanuela Kanta (1724–1804) w jego ojczyźnie w pierwszej połowie XIX w., idee i idealizm zyskały nową postać. Niemiecki idealizm był wyrazem epoki romantyzmu w kulturze. Przejawiało się to w szczególności w odwróceniu się tej filozofii od świata empirycznego – świata doświadczenia i nauki – i zwróceniu w kierunku metafizyki. Pierwszym z ważnych przedstawicieli tego kierunku był Johann Gottlieb Fichte (1762–1814). Przyjął on tezę Kanta o niemożności dotarcia do rzeczy samych, lecz wyprowadził z niej nie epistemologiczne, ale metafizyczne wnioski: jeśli rzeczywistość jest niepoznawalna, a to, co poznajemy, zależy od naszego umysłu, to myśl jest pierwotna wobec bytu – myśl ustanawia byt.

Obiektywne platońskie idee zostały w tej filozofii zastąpione przez twory ludzkiego umysłu – myśli. **Rozum** ludzki jest wytworem świadomej, podmiotowej, absolutnej ludzkiej jaźni – ludzkiego ja. W ten sposób idealizm

Fichtego przybrał postać subiektywno-obiektywną: idee pochodzą z ludzkiej jaźni – z ludzkiego umysłu, są wzorami rzeczy przedstawionych i dostępnych ludzkiej myśli – tu się obiektywizują, choć poza nimi nie istnieją.

Innym przedstawicielem niemieckiego idealizmu był Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775–1854). We wczesnej fazie swej twórczości rozwijał on myśli swego mistrza, Fichtego, by później przetransformować je w system bliższy idealizmowi obiektywnemu, który przyznaje rolę pierwotnego bytu absolutowi, ogarniającemu zarówno jaźń, jak i przyrodę. Władysław Tatarkiewicz pisał:

((Władysław Tatarkiewicz

Historia filozofii

Nie utożsamiał wszakże [Schelling], jak Fichte, absolutu z jaźnią, lecz szukał, jak Spinoza, absolutu, który przekracza i materię, i jaźń, a z którego można wywieść zarówno materię, jak i jaźń. Ani przyroda, ani jaźń, ani świat realny, ani idealny nie stanowią jeszcze pierwotnej postaci bytu; absolut jest ponad tymi przeciwstawieniami, stanowi „absolutną tożsamość bytu realnego i idealnego”. Przyroda i jaźń są jedynie pochodnymi postaciami bytu. [...] Skąd więc się bierze różnorodność rzeczy? Stąd, że pierwsza absolutna tożsamość bytu rozpada się na przeciwieństwa.

Źródło: Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, s. 209–210.

Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775–1854)

Idealizm Hegla

Największym niemieckim idealistą XIX w. był Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831). Podobnie jak Fichte uznał prymat myśli nad bytem – to, że rzeczy są jedynie wytworem myśli. Podobnie jak Schelling uznał istnienie **absolutu** ogarniającego materialną i niematerialną postać bytu. Za Schellingiem uznał też wewnętrzną złożoność absolutu, składającego się według niego z przeciwieństw. Przyjął jednak, że ten wszechogarniający byt ma charakter myślowy, logiczny oraz pojęciowy, zatem ogólny. Jest on także niematerialny (a właściwie ponadmaterialny) – jest duchem. Wszystkie byty konkretne są wtórne wobec niego tak, jak wtórna jest materia wobec idei w systemie Platońskim. Absolut jest całością i jest jeden – tylko on jest właściwym bytem. W odróżnieniu jednak od platońskiej tradycji myślenia o niezmienności idei, Hegel uznał, że ten wieczny i absolutny byt jest dynamiczny, zmienia się i rozwija. Jego zmienność nie jest jednak przypadkowa – podlega on prawom racjonalnej myśli. Zmiany bytu są zatem podporządkowane prawom logiki, przekształcenia absolutu są konieczne, tak jak konieczne są prawa logiki. Za podstawowe prawa rozwoju tego, co istnieje, uważał Hegel prawa dochodzenia do prawdy w dialektyce (starożytnej sztuce dyskusji). Dochodzenie to dokonywało się na drodze konfrontacji tezy z antytezą w celu osiągnięcia syntezy – wzięcia z przeciwstawnych racji tego, co zgodne z rzeczywistością. Duch absolutny rozwija się zatem zgodnie z tym procesem – od tezy poprzez antytezę dochodzi do syntezy. Ponieważ myśl i przyroda stanowią dwie postacie, w których występuje absolut, świat istnieje w dynamicznym napięciu pomiędzy myślą (pojęciem) a przyrodą, a ich syntezę stanowi duch. Wszystkie zjawiska materialne oraz ich zmienność i rozwój w świecie są odzwierciedleniem zmian absolutu pozostającego w dynamicznej równowadze myśli i materii.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831)

Źródło: domena publiczna.

Duch w *Wykładach z filozofii dziejów* Hegla

Tak pisał o absolutnym duchu i jego zmienności Hegel w swych *Wykładach z filozofii dziejów*:

((G. W. F. Hegel

Wykłady z filozofii dziejów

Przede wszystkim powinniśmy mieć na uwadze, że przedmiot nasz, to jest dzieje powszechne, leży w dziedzinie ducha. [...] Filozofia spekulatywna prowadzi do poznania, że jedynym prawdziwym znamieniem ducha jest wolność. Materia jest o tyle ciężka, o ile ciąży ku środkowi [...]. W przeciwieństwie do tego duch jest czymś, co posiada ośrodek w sobie samym. Duch odnalazł swą jednię, nie ma jej na zewnątrz siebie; istnieje w sobie samym u samego siebie. Materia ma swą substancję poza sobą; duch jest bytem u samego siebie. Na tym właśnie polega wolność, gdyż skoro jestem zależny, odnoszę siebie do czegoś innego, czym nie jestem, nie mogę istnieć bez czegoś zewnętrznego; jestem zaś wolny, gdy jestem u samego siebie. Ten byt ducha u samego siebie jest samowiedzą, świadomością siebie samego. Dwa momenty odróżnić należy w świadomości: po pierwsze, że ja wiem, po drugie, co wiem. W samowiedzy jedno sprowadza się do drugiego, ponieważ duch wie sam siebie, jest oceną własnej istoty i równocześnie czynnością dochodzenia do siebie i tworzenia w ten sposób samego siebie, czynienia się tym, czym jest w sobie samym.

Źródło: G. W. F. Hegel, *Wykłady z filozofii dziejów*.

((G. W. F. Hegel

Wykłady z filozofii dziejów

Zgodnie z tym abstrakcyjnym określeniem powiedzieć można o dziejach powszechnych, że są one przedstawieniem ducha w jego sposobie wypracowania w sobie świadomości tego, czym jest sam w sobie. I jak kiełek kryje w sobie całą naturę drzewa, kształt i smak jego owoców, tak już pierwsze ślady ducha zawiera w sobie *virtualiter* [potencjalnie] całość dziejów. [...]

Źródło: G. W. F. Hegel, *Wykłady z filozofii dziejów*.

((G. W. F. Hegel

Wykłady z filozofii dziejów

Ten niezmierny ogrom aktów woli, interesów i działań – to narzędzia i środki ducha świata, służące do osiągnięcia jego celu, do uświadomienia go i urzeczywistnienia, a celem tym jest: odnaleźć siebie, dotrzeć do siebie i oglądać siebie jako rzeczywistość. To wszakże, że żywe jednostki i narody, dążąc do swoich celów i osiągając je, są zarazem narzędziami i środkami celów wyższych i szerszych, o których wcale nie wiedzą i dla których pracują bezwiednie, jest właśnie czymś, co mogło być, i w istocie było, kwestionowane [...], czemu wielokrotnie już zaprzeczano, co nawet pogardliwie okrzyczano, nazywając tworem fantazji i filozofią. [...]

Źródło: G. W. F. Hegel, *Wykłady z filozofii dziejów*.

((G. W. F. Hegel

Wykłady z filozofii dziejów

Interes szczególny namiętności jest więc nierozzerwalnie związany z wprowadzeniem w czyn celu ogólnego; to, co ogólne, wynika bowiem z tego, co szczegółowe i określone, oraz z ich negacji. Interesy szczegółowe zwalczają się wzajemnie i część ich skazana jest na zagładę. Idea ogólna nie wdaje się w te przeciwieństwa i w tę walkę, nie naraża się na niebezpieczeństwo; niezagrożona i nienaruszona trzyma się jakby na dalszym planie. Można to nazwać chytrą rozumem, że każe namiętnościom działać dla siebie, przy czym to, co dzięki temu dochodzi do istnienia, ponosi straty i ofiary.

Źródło: G. W. F. Hegel, *Wykłady z filozofii dziejów*.

Słownik

absolut

(łac. *absolutus* – bezwzględny, całkowity) byt pierwotny, jedyny i nadrzędny wobec wszelkich innych form bytu

idea

(gr. *idea* – wzór, forma; od *idein* – widzieć) według Platona to, co istnieje naprawdę – doskonale, wiecznie i niezmiennie, stanowiąc wzór rzeczy materialnych – niedoskonałych, powstających w czasie i zmiennych; idee według Platona możemy

poznać tylko rozumem, podczas gdy przedmioty materialne poznajemy zmysłami;
w filozofii nowożytnej idee nabrały znaczenia odpowiedników rzeczy w ludzkim umyśle

idealizm

pogląd filozoficzny uznający, że prawdziwie istniejącą i pierwotną wobec świata materialnego rzeczywistością jest świat idei

idealizm obiektywny

pogląd filozoficzny, według którego prawdziwie istniejącą rzeczywistością jest świat idei niezależnych od ludzi, stanowiących dla rzeczywistości materialnej zbiór trwałych, niezmiennych i wiecznych wzorców

idealizm subiektywny

pogląd filozoficzny uznający, że prawdziwie istniejącą rzeczywistością jest jedynie świat idei powstałych w ludzkim umyśle

rozum (umysł)

jedno z podstawowych narzędzi ludzkiego poznania; dzięki rozumowi możemy tworzyć świadomą refleksję oraz formułować myśli

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem i na jego podstawie scharakteryzuj niemiecki idealizm.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

W jaki sposób Hegel zaadoptował poglądy innych romantyków niemieckich, by stworzyć swój system filozoficzny oparty na dialektyce?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Idee w ujęciu Platońskim to m.in. byty...

☐ poznawalne zmysłami.

☐ niematerialne.

☐ wieczne.

☐ poznawalne rozumem.

Ćwiczenie 2

Idealizm subiektywny to pogląd, który uznaje, że...

☐ idee są poznawalne zmysłowo.

☐ idee są niepoznawalne.

☐ idee istnieją tylko w podmiocie.

☐ idee istnieją niezależnie od podmiotu.

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj do dwu typów idealizmu ich charakterystyczne elementy.

idealizm obiektywny

idee w umyśle

idee zależne od podmiotu

idee niezależne od podmiotu

idealizm subiektywny

idee jako wzory rzeczy materialnych

idee jako postrzeżenia rzeczy materialnych

idee poza myślą

Ćwiczenie 4

Co było inspiracją dla idealizmu niemieckiego?

☐ Żadna z odpowiedzi nie jest poprawna.

☐ Idealizm subiektywny Berkeleya.

☐ Krytycyzm Kanta.

☐ Idealizm Platona.

Ćwiczenie 5

Uporządkuj w kolejności powstawania (od najstarszego do najmłodszego) systemy stworzone przez filozofów niemieckich.

filozofia ducha Hegla

filozofia absolutu Schellinga

transcendentalizm Kanta

filozofia jaźni Fichtego

Ćwiczenie 6

Przyporządkuj do każdego z filozofów charakterystyczne dla niego pojęcie:

J. G. Fichte

duch

F. W. J. Schelling

jaźń

I. Kant

czysty rozum

G. W. F. Hegel

absolut

Ćwiczenie 7

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj zadanie.

((G. W. F. Hegel

Wykłady z filozofii dziejów

Duch jest czymś, co posiada ośrodek w sobie samym. Duch odnalazł swą jednię, nie ma jej na zewnątrz siebie; istnieje w sobie samym u samego siebie. Materia ma swą substancję poza sobą: duch jest bytem u samego siebie. Na tym właśnie polega wolność, gdyż skoro jestem zależny, odnoszę siebie do czegoś innego, czym nie jestem, nie mogę istnieć bez czegoś zewnętrznego; jestem zaś wolny, gdy jestem u samego siebie.

Źródło: G. W. F. Hegel, *Wykłady z filozofii dziejów*.

Scharakteryzuj ducha w rozumieniu Hegla na podstawie fragmentu jego tekstu.

Ćwiczenie 8

Według Hegla historia rozwija się zgodnie z prawami dialektyki: teza – antyteza – synteza. Jaka może być następna faza historii, jeśli mówimy dziś o populizmie, który zastępuje w zachodnim świecie idee demokracji liberalnej? Uzupełnij schemat, a następnie uzasadnij rozwiązanie.

Demokracja liberalna (teza) – populizm (antyteza) – (synteza)

Uzasadnienie poprawnej odpowiedzi

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Hegel jako przedstawiciel idealizmu niemieckiego

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

7. Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Uczeń:

- 1) objaśnia kluczowe tezy heglowskiej historiozofii;
- 2) wyjaśnia heglowską koncepcję wolności jako uświadomionej konieczności oraz koncepcję dziejów jako postępu w uświadomieniu wolności;
- 3) określa główne cechy niemieckiego idealizmu oraz wymienia jego ważniejszych przedstawicieli;
- 5) analizuje fragment jednego z następujących tekstów: Wykłady z filozofii dziejów Georga Wilhelma Friedricha Hegla lub Ojciec-nasz Augusta Cieszkowskiego (dział III, 1-3, 9-10) lub Świat jako wola i przedstawienie Arthura Schopenhauera (ks. IV).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii.

Cele operacyjne. Uczeń:

- definiuje idealizm jako pogląd filozoficzny;
- wymienia charakterystyczne cechy idealizmu niemieckiego;
- referuje poglądy najważniejszych idealistów niemieckich: Fichtego, Schellinga i Hegla;
- analizuje fragmenty *Wykładów z filozofii dziejów* Hegla;
- wyjaśnia założenia Heglowskiej filozofii ducha i dialektyki dziejów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- odwrócona klasa;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Hegel jako przedstawiciel idealizmu niemieckiego” ze wskazaniem na zawarty w nim tekst źródłowy. Uczniowie przygotowują się do omówienia tekstu, szukając informacji na temat kontekstu biograficznego i historyczno-filozoficznego.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, po wyświetleniu dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem. Jeśli większość uczniów nie przeczytała tekstu, nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną wprowadzającą w temat.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Nauczyciel ocenia na podstawie informacji na platformie stan przygotowania uczniów do zajęć. Jeżeli jest ono niewystarczające, prosi o ciche zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Jeżeli zaś uczestnicy zajęć zaznajomili się wcześniej z tekstem, prosi, aby w parach wynotowali minimum trzy najważniejsze ich

zdaniem kwestie poruszone w e-materiale. Następnie pary łączą się w grupy czteroosobowe i dyskutując, wybierają wspólnie najważniejszy wątek. Na koniec każda z grup na forum przedstawia i argumentuje swój wybór.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Schemat”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Zapoznaj się ze schematem i na jego podstawie scharakteryzuj niemiecki idealizm*. Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.
3. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Sprawdź się”. Zapowiada uczniom, że w kolejnym kroku będą rozwiązywać ćwiczenia – od najprostszych do najtrudniejszych – i będą to robić wspólnie. Wybrana osoba czyta po kolei polecenia. Po każdym przeczytanym poleceniu nauczyciel daje uczniom określony czas na zastanowienie się, a następnie ochotnik udziela odpowiedzi. Reszta uczniów ustosunkowuje się do niej, proponując swoje pomysły. Nauczyciel w razie potrzeby koryguje odpowiedzi, dopowiada istotne informacje, udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?
2. Uczniowie, na podstawie wiedzy zdobytej przed lekcją oraz podczas lekcji, układają trzy zadania quizowe związane z tematem zajęć, które następnie dają do rozwiązania wybranej osobie z klasy. W ten sposób utrwalają zdobytą wiedzę i umiejętności.

Praca domowa:

1. W ramach pracy domowej uczniowie wykonują polecenie 2 z sekcji „Schemat”: *W jaki sposób Hegel zaadoptował poglądy innych romantyków niemieckich, by stworzyć swój system filozoficzny oparty na dialektyce?*

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Martens E., *Dydaktyka filozoficzna*, w: „Edukacja Filozoficzna” 6 (1988).
- Walczak P., *Metody aktywizujące w nauczaniu filozofii*, w: „Analiza i egzystencja” 10 (2009).
- Grzybowski J. i inni, *Sposób na filozofię. Kluczowe zagadnienia z dydaktyki przedmiotowej*, Warszawa 2016.
- Zielewska B., *Dialog we współczesnej edukacji filozoficznej*, Olsztyn 2002.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Schemat” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.

